

વીર સંવત ૨૪૯૨, અષાઢ સુદ ૫, ગુરુવાર

તા. ૨૩-૦૬-૧૯૬૬

ગાથા-૪૨ થી ૪૫ પ્રવચન નં. ૧૬

ખરેખર શરીર જ તીર્થ અને મંદિર છે. સમજાણું કાંઈ? આ શરીર જ આત્માને તીર્થ અને મંદિર (છે). કેમકે આત્મા અહીં વસે છે. બાહ્ય મંદિરમાં કંઈ આ આત્મા વસતો નથી. આત્માને જોવો અને જાણવો, અનુભવવો હોય તો કંઈ (એ) મંદિરમાં નથી. પ્રતિમામાં નથી તેમ સાક્ષાત્ ભગવાન છે એમાં પણ આ આત્મા નથી. સમજાણું કાંઈ? આ આત્માને જોવો હોય, જાણવો હોય તો આ શરીરરૂપી તીર્થ અને મંદિરમાં એ દેખાશે. એ આત્મા ક્યાંય ભગવાન પાસે નથી. સમવસરણમાં નથી કે ત્યાં એની સામું જોયે આ આત્મા દેખાય.

મુમુક્ષુ :- નમૂનો તો સાચો છે.

ઉત્તર :- નમૂનો અહીં હોય કે ન્યાં હોય?

મુમુક્ષુ :- મંદિરમાં નહીં?

ઉત્તર :- ના, ના. એમાં બિલકુલ નહિ. આ આત્મા ત્યાં છે કે અહીં છે? નમૂનો અહીં છે કે ત્યાં છે? કહો. ઇ તો અહીં ૪૨ (ગાથામાં) સિદ્ધ કરવું છે. સમજાણું?

‘તિથ્યર્હિ દેવલિ દેવ ણવિ ઇમ સુઙ્કેવલિ વુત્તુ!’ શ્રુતકેવળી ભગવાન, શ્રુતકેવળી ભગવાન એમ કહે છે. આ નિશ્ચયની વાત છે ને? ‘દેહાદિવલિ દેવ જિણુ એહઝ જાણિ ણિરુત્તુ!’ દેહરૂપી દેવાલયમાં આ જિનેશ્વર બિરાજે છે. જુઓ! આ વાસ્તવિક તત્ત્વ. એ તો ભગવાન છે એ કંઈ ભાવનિક્ષેપે ત્યાં નથી. પ્રતિમા અને મંદિર છે ઇ ત્યાં ભાવનિક્ષેપે ભગવાન છે? એ તો સ્થાપના છે.

અહીંયાં શરીર અને આ તીર્થ છે. આ શરીર એ મંદિર છે કે જેમાં ભગવાન પોતે અંદરમાં જાય તો તીર્થ થાય, તરવાનો ઉપાય મળે. કહો, સમજાણું આમાં? મોટા વાંધા આમાં આવ્યા હતા ને? ‘લાલનજી’ ને આ ગાથામાં એને સંઘે બહાર કર્યા હતા. આવો અર્થ પહેલા કર્યો ત્યારે. વાડામાં રહેવા દ્યે? એ..ઇ...! અરે...! અમારું મંદિર.. અમારે મંદિર...! પણ ઇ મંદિરમાં તારો આત્મા ન્યાં ક્યાં છે? તારા આત્માના દર્શન ને આત્માને જોવો અને આત્માનું તીર્થ કરવું છે કે પરનું કરવું છે તારે? હેં?

મુમુક્ષુ :- ઘણા વર્ષો સુધી દેરાસરમાં હતા સ્થાનકવાસી છે ઇ.

ઉત્તર :- ઇ હતા. બધી ખબર છે. બધી ખબર છે, કેટલા વર્ષ પહેલાની ખબર છે. ‘લાલન’ અમારી પાસે રહ્યા હતા ને!

શ્રુતકેવળી પાછી ભાષા છે, હોં! ૪૨. શ્રુતકેવળી એમ કહે છે. ‘વુત્તુ... વુત્તુ’. કે, દેહદેવળમાં ‘દેહ જિણુ’ એમ જાણ. ‘ગિરુત્તુ’ આ દેહદેવાલયમાં ભગવાન છે. એમ કરીને સિદ્ધ કરે છે કે, ભાઈ! તારો આત્મા તો અહીં છે. આત્મા પૂર્ણાનંદનો નાથ અખંડ આનંદ, એ આ શરીરમાં બિરાજે છે એની સામું તું અંદર જો તો તને આત્મા મળશે કે ત્યાં મંદિરમાં દેખ્યે આત્મા મળશે? સમજાણું કાંઈ? શું છે આમાં? ‘ચીમનભાઈ’! કોયડો કઠણ થાતો જાય છે. આ બધું છે ઈ ઉથાપાય જાય છે. એમ કહે છે. ક્યાં ગયા? પણ ઈ તો શુભભાવમાં એ ભગવાન કેવા હતા એ સ્મરણ કરવામાં એ નિમિત્ત છે. સ્મરણ કરે તો. પણ સ્મરણ ભગવાન કેવા હતા ઈ. અને એ ભગવાન કેવા હતા એવો હું છું, એવું જાણવાનું તો અહીં આત્મામાં છે. કહો, સમજાણું આમાં? ‘રતનલાલજી’!

ભગવાન સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર કેવા હતા એનું સામે એક પ્રતિબિંબ છે (કે) આવા ભગવાન. એ ભગવાનનું સ્મરણ. પર ભગવાન, હોં! સમજાણું કાંઈ? એમાં શુભભાવમાં એ નિમિત્ત હતું. આત્મા ન્યાંથી પ્રાપ્ત થાય છે કે ભગવાન સાક્ષાત્ બિરાજતા હોય ન્યાંથી આત્મા પ્રાપ્ત થાય છે? એ.. ‘ન્યાલભાઈ’! ભારે વાતું. એક કોર મૂર્તિ સ્થાપવી, મંદિરો થાવા અને વળી કહે કે, એમાં ભગવાન નથી. હેં? ત્યાં ભગવાન હોય તો પછી અહીં અંદર જોવાનું રહેતું નથી. આમ જ જોયા કરે. આમ જોયે આ આત્મા દેખાય એવો છે? એમ અહીં તો કહે છે. ન્યાં જોયે કે ભગવાનની સામું જોયે, સાક્ષાત્ ભગવાન હોય, ન્યાં જોયે આ ભગવાન દેખાય એવો છે? આ દેહ દેવાલયને તીર્થ અને મંદિર કહેવામાં આવે છે, જ્યાં ભગવાનઆત્મા બિરાજે છે, પરમાનંદ નિજ પરમાત્મા. એને જોવાને માટે આ શરીર જ તીર્થ અને મંદિર છે. એવો વ્યવહાર છે, શુભભાવ છે.

મુમુક્ષુ :- તો તો પછી ઉદાસીન ને પ્રેરકમાં કોઈ ફેર રહે જ નહીં.

ઉત્તર :- બધા અહીં ઉદાસીન જ છે. પ્રેરક-ફેરક કોઈ છે જ નહિ. પ્રેરક તો એની ગતિવાળું હોય કે ઈચ્છાવાળું હોય તો એ અપેક્ષાએ પ્રેરક કહેવાય. બીજાના કાર્ય માટે કોઈ પ્રેરકમાં ફેર છે એમ છે નહિ. અમારા પંડિતજી તો કાંઈ બોલે નહિ, આ બતાવ્યું તોપણ. સાંભળી લીધું. આ બે થઈને એક નાખ્યું આણે ઉદાસીન પ્રેરક. ઉદાસીન પ્રેરક વળી શું? કરાવે કાંઈક, એનાથી થાય, શાસ્ત્રના વાક્યથી કાંઈક જ્ઞાન થાય. અહીંથી અહીં (જ્ઞાન) થાય? ધૂળમાંય થતું નથી. સાંભળને. એ તો પર સંબંધીનું જે જ્ઞાન થાય એ પણ તારાથી થાય તેમાં નિમિત્ત કહેવાય છે. એમાં સ્વસંબંધીનું જ્ઞાન દેહ સંબંધી થતું જ નથી. શાસ્ત્રના વાક્યો એ નિમિત્તરૂપે થાય કે મંદિર આદિ નિમિત્તરૂપે થાય એ તો પરસંબંધીના જ્ઞાનમાં સ્મરણમાં નિમિત્તરૂપે છે. ઉપાદાન તો ત્યાં પોતાનું છે. સમજાણું કાંઈ? અને પોતાના સ્મરણને માટે એ નિમિત્ત ઉપર લક્ષ કરે ત્યારે સ્મરણ થાય પોતાનું? શાસ્ત્રવાક્ય હોય તોપણ એ વાક્ય આમ છે એમ જણાવે છે એ તો પરસંબંધીનું જ્ઞાન, એ હજી પરલક્ષીજ્ઞાન છે, એમાં

પણ ઉપાદાન તો પોતાનું જ છે. વાક્ય નિમિત્તમાત્ર છે.

ભગવાન આવા હતા, મંદિરમાં જઈને (જોવે કે) ભગવાન આવા હતા એના સ્મરણમાં સ્મરણ તો પોતાનું ઉપાદાન છે. એમાં એ નિમિત્ત છે. આ ઉપાદાનના સ્મરણમાં આ આત્મા આવે છે? સમજાણું કાંઈ? અહીંયાં આટલી વાત સિદ્ધ કરવી છે અને પછી બીજા શ્લોકમાં બીજી રીતે સિદ્ધ કરવી છે.

ભગવાનઆત્મા, દેખો! ‘ન મંદિરમાં, ન તીર્થક્ષેત્રમાં, ન ગુફામાં, ન પર્વત પર, ન નદીના તટ પર,...’ ક્યાંય આ આત્મા નથી. છે આત્મા ક્યાંય? તો જ્યાં નથી તેને પરમાર્થ મંદિર અને તીર્થ કેમ કહેવાય? છે તો આ શરીરમાં છે. એને મંદિર અને આને તીર્થ કહેવાય કે જે અંદરમાં જોતાં આત્માનું જ્ઞાન થાય. સમજાણું કાંઈ? ‘અત્યાર સુધીમાં જેણે પરમાત્માને જોયા છે તેણે પોતાની અંદર જ જોયા છે.’ લ્યો! ઓલી કોર લખ્યું છે. ૧૭૪ પાને. સમજાણું કાંઈ? ૧૪૨નું છે ને! જે અત્યાર સુધી અનંતા આત્માઓ જે થયા, એણે આત્માને દેખ્યો એટલે અંદરમાં દેખ્યો છે. કે બહાર દેખ્યો છે? કે બહાર વડે દેખ્યો છે? કહો, સમજાણું કાંઈ? અહીં તો ઉથાપે છે એ તો શુભમાં ભગવાન કેવા હતા એના સ્મરણમાં નિમિત્તમાત્ર (છે), પણ ત્યાં જ માની લ્યે કે, આ ભગવાન છે અને આનાથી મારો આત્મલાભ થાશે, તો આત્મા તો અહીં છે, ન્યાં ક્યાં હતો? સમજાણું કાંઈ? તીર્થ ને મંદિરે ભટક્યા ભટક (કરે છે). જાણે ન્યાંથી મોક્ષ મળી જશે. જાણે આત્મા ન્યાંથી આવી જશે. સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન. સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન તો અંતર દષ્ટિ કરે ત્યારે પ્રાપ્ત થાય એવું છે. સમજાણું કાંઈ? ભારે વાત ભાઈ! સમજાય છે? એ તો પછી બીજી વાત કરી છે.

અહીં તો આપણે એટલું (લેવું છે કે), ‘વર્તમાનમાં પરમાત્માનું દર્શન કરનાર પણ પોતાના શરીરની અંદર જ દેખે છે, ભવિષ્યમાં પણ જે કોઈ પરમાત્માને જોશે તે પોતાના શરીરરૂપી મંદિરમાં જ જોશે.’ ત્રણકાળની વાત સિદ્ધ કરી. આપણે સાર સાર એમાંથી (લઈએ છીએ). સમજાણું કાંઈ? અનંત કાળમાં જેટલા આત્માઓ થયા, મોક્ષને પામ્યા કે સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાનને પામ્યા એ અંદર આત્માની ભીતરમાંથી-અંતરથી પામ્યા છે. કહો, બરાબર હશે? હૈં? અને વર્તમાન પામે તે પણ અંતરમાં દર્શન કર્યે પામે છે. ભવિષ્યમાં પામશે તો અંતરમાં આ આત્માને જોયે અંદર આત્મા મળશે. આ આત્માને કોઈ ભૂતકાળમાં બહારથી દેખીને માન્યા, વર્તમાનમાં વળી અંદરથી દેખીને પામે અને ભવિષ્યમાં વળી બીજી રીતે પામે, એમ હશે? સમજાણું કાંઈ?

ચાહે તો તીર્થ હોય ‘સમેદશીખર’ ને ચાહે તો ‘શેત્રુંજય’ ને ચાહે તો મંદિર (હોય), બધા ભગવાન સર્વજ્ઞ પરદ્રવ્ય કેવા હતા એના સ્મરણ માટે નિમિત્ત છે. સમજાણું કાંઈ? આત્માનું સ્મરણ, એટલે સ્મરણ ક્યારે થાય? કે, પહેલો એનો અવગ્રહ, વિચારધારા થાય ત્યારે ને? તો એને પકડીને વિચારધારા ક્યાંથી પ્રગટે? અંદર લક્ષ કરે ત્યારે પ્રગટે કે બહારના

લક્ષે પ્રગટે? હૈં? તો શેના આ બધા મોટા મંદિર કરાવો છો? આ ત્રણ-ત્રણ લાખના મંદિર! સારું થાય છે. ‘રામજીભાઈ’ કહે છે, તમારે ‘અમદાવાદ’માં સારું થશે, હોં! મોટા શેઠિયા કહેવાઓ છો. ભલે એના છોકરાના બાપ તો કહેવાઓ. કહો, સમજાણું કાંઈ? સાધારણ ન પાલવે. પ્રમુખ તમારા છે કે નહિ? ઈ તમને કહે છે. કહો, સમજાણું આમાં? આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ?

આ આત્મા અનંત જ્ઞાન, દર્શન, આનંદ સંપન્ન છે, તો આ આત્માની પ્રાપ્તિ આત્મા સામું જોઈને થાય એવું છે કે પર સામું જોઈને થાય એવું છે? આ આત્મા અંતરમાં અનંત જ્ઞાન, અનંત દર્શન, અનંત આનંદ એવો આત્મા બિરાજમાન અહીં છે. હવે એ આત્માને સામું જોવું હોય તો ક્યાં જોવું? આમ (બહાર) જોવું? અંતરમાં અંદર દેખ્યે આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્યમૂર્તિ જ્ઞાયક છે, એ તો અંતરમાં દેખ્યે એ ભાવ જણાય એવો છે. માટે ખરેખર આત્માને આ દેહ એ જ દેવાલય છે, દેહ એ જ દેવાલય છે અને દેહ એ જ તીર્થ છે કે જ્યાં આત્મા પ્રાપ્ત થાય છે. બીજા દેહ અને દેવાલયમાં ન્યાં કંઈ આત્મા પ્રાપ્ત થાય એવો નથી. આહાહા..! ભારે વાત કરી છે. ભાઈ!

મુમુક્ષુ :- છ આવશ્યકમાં દેવ દર્શન તો પહેલું આવે છે.

ઉત્તર :- દેવદર્શન છે ને. પરદેવને? કે આ દેવ? કયા (દેવ)? આ શું ચાલે છે? આ ૪૨ મી ગાથામાં શું કીધું? જુઓ! ‘તિથ્યર્હિ દેવલિ દેવ ણવિ ઇમ સુઙ્કેવલિ’ તીર્થમાં, દેવમાં આ દેવ નથી. તીર્થમાં અને દેવાલયમાં આ દેવ નથી એમ શ્રુતકેવળી કહે છે.

મુમુક્ષુ :- એતો પર છે ને તેથી.

ઉત્તર :- એ તો પર છે. ન્યાં ક્યાં આ આત્મા હતો? એ માટે તો માંડી છે અહીં.

યોગ-અંદર આત્માનો યોગ. આમ જોડાય એ આમ જોડાય? મંદિર ને તીર્થમાં જોયે આત્મા જોવાતો હશે? સમજાણું કાંઈ? આહા! ભારે વાત.

‘યોગીન્દ્રદેવ’ મુનિ દ્વિગંબર સંત છે. એ પોતે ૪૨ માં કહે છે. એલા, શરીર ખરેખર તીર્થ નથી. બધું બહાર ઊડાડી દીધું. અહીં જા અને અંદર જો, એમ કહે છે. ‘રતનલાલજી’! લોકોને રાડ પડી જાય. હાય.. હાય..! સાંભળને! એ તો ભગવાન કેવા હતા એનું જ્ઞાન પરોક્ષ કરવા સ્મરણમાં એ નિમિત્ત છે. સમજાણું? અથવા જ્યાં જ્યાં ભગવાન મોક્ષ પધાર્યા ત્યાં આગળ ઉપર બિરાજે છે. એનું સ્મરણ (થાય) કે, ઓહોહો..! પણ એ તો પરના દ્રવ્યના પરમાત્માના સ્મરણમાં એ નિમિત્ત છે. આ ભગવાનઆત્માના સ્મરણ માટે તો અંદરમાં જાય તો સ્મરણ થાય એવું છે. આહાહા..! હૈં?

મુમુક્ષુ :- પોતાના હિત માટે પણ નિમિત્ત સામું જોવું જ નહીં?

ઉત્તર :- નિમિત્ત સામું જોયે, આને જોયો નથી, એમ છે. આ ‘યોગસાર’ છે. યોગ એટલે આત્મા શુદ્ધ ચિદાનંદમાં જોડાવું, એકાકાર થવું. એ આમ (બહારમાં) એકાકાર થયે

આમ (અંદર) એકાકાર થાય એમ છે નહિ. એ. ‘ન્યાલભાઈ’! પહોંચ્યા તો ત્યાં વળી ચોંટ્યા, ત્યાં મુક્તિ અને મોક્ષ છે. એ તો એક શુભભાવ હોય છે ત્યારે સ્મરણમાં ભગવાનના સ્મરણ માટે આવા ભગવાન હતા, એ સ્મૃતિને પાછી વાળવી છે અંદરમાં. એ સ્મૃતિ તો પરલક્ષી થઈ છે. સમજાણું કાંઈ? એવા સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર, એવો હું છું એવું એને અંતરમાં જાય તો એની શક્તિની પ્રતીત થાય. કે બહારમાં દેખ્યે પ્રતીત થતી હશે? ‘સમેદશીખર’ દેખે ને ‘શેત્રુંજય’ દેખે. બે હજારના જૂના દેવળ છે ને પાંચ હજારની જૂની પ્રતિમા છે, એનાથી પણ લાખ વર્ષ જૂની હોય. તો શું છે? પણ આ અનંતકાળનો જૂનો આ આત્મા છે ઈ? હૈં? આહાહા..!

જ્યારે જે જીવો અનંત થયા, એણે આ આત્મામાં અંતર જોયું. આત્મા અનંત આનંદકંદ છે. એમ અંતર જોયું ત્યારે આત્માની પ્રાપ્તિ થઈ. કોઈ દિ’ બહાર દેખીને આત્માની પ્રાપ્તિ થાય એવું ભૂતકાળમાં કોઈ જીવનું બન્યું નથી. વર્તમાનમાં બનતું નથી, ભવિષ્યમાં બનશે નહિ. જે જીવ, આત્મા અખંડાનંદ પ્રભુ, શુદ્ધ દ્રુવ ચૈતન્ય(માં) અંતર યોગ કરશે, જોડશે ત્યારે એનું જ્ઞાન થશે અને ત્યારે એનું કલ્યાણ થશે. આહા..! કહો, સમજાણું કાંઈ? પછી તો એણે લાંબી વાતું કરી છે, એનું કાંઈ નહિ.

‘કોઈ સાધુની મૂર્તિ જોઈને પ્રશ્ન...’ કરે. લ્યો! સાધુની મૂર્તિને દેખીને કોઈ પ્રશ્ન કરે તો એ સાચી વાત છે? એ મૂઢ છે કે નહિ? ન્યાં ક્યાં સાધુ હતા? (એ તો) સાધુની મૂર્તિ છે. સમજાણું કાંઈ? મૂર્તિ દેખીને પૂછે કે, મહારાજ! આનું શું? તું મૂઢ છો. ન્યાં ક્યાં સાધુ હતા? એ તો સ્થાપના છે. એમ ભગવાનની સ્થાપના (કરી હોય એમાં) ક્યાં ભગવાન ન્યાં હતા? સમજાણું કાંઈ? એટલું થોડું થોડું ઠીક છે. કોઈ કોઈ બોલ હવે ૪૩.

દેવાલયમાં સાક્ષાત્ દેવ નથી.

દેહા-દેવલિ દેહ જિણુ જણુ દેવલિહિં ણિણહ ।

હાસહ મહુ પહિહાહ્ ઇહુ સિદ્ધે મિલ્લ મમેહ્ ।।૪૩ ।।

તન-મંદિરમાં દેવ જિન, જન દેરે દેખંત;

હાસ્ય મને દેખાય આ, પ્રભુ ભિક્ષાર્થે ભમંત. ૪૩.

અન્વયાર્થ :- (જિણુ દેહ દેહા દેવલિ) શ્રી જિનેન્દ્રદેવ દેહરૂપી દેવાલયમાં છે. (જણુ દેવલિહિ જિણુ) અજ્ઞાની જીવ મંદિરોમાં જોયા કરે છે (મહુ હાસહ પહિહાહ્) મને હસવું આવે છે (ઇહુ સિદ્ધે મિલ્લ મમેહ્) જેમ કોઈને આ લોકમાં ધનાદિની સિદ્ધિ હોવા છતાં પણ તે ભીખ માગતો ફરે તેમ.

‘દેવાલયમાં સાક્ષાત્ દેવ નથી.’ જાઓ! ઓલામાં (-૪૨ ગાથામાં) આ તીર્થ અને મંદિર છે એમ કીધું. હવે દેવાલયમાં સાક્ષાત્ દેવ નથી (એમ કહે છે). એ તો પરોક્ષ વ્યવહાર દેવ છે.

મુમુક્ષુ :- બીજા સંપ્રદાયવાળા આ ગાથાનો આધાર નિષેધ માટે આપે છે.

ઉત્તર :- આપે છે. આ નિષેધ માટે આ તારણસ્વામીવાળા, આ સ્થાનકવાસી લોકો આનું આપે. જોયું આ? આ તો આત્માનો અંદર (ઉપયોગ) પ્રયોગ કરે ત્યારે આ સાધન અંતરમાં હોય છે. પણ જ્યારે અંદર ઠરી શકતો નથી ત્યારે ભગવાન પરમાત્મા, મંદિર, દેવ એનો શુભભાવ હોય છે, હોય છે. એ નથી એમ માને તોપણ મૂઢ છે અને એનાથી થાય એમ માને તોપણ મૂઢ છે. અરે...! સમજાણું કાંઈ? બાહ્ય તીર્થ ને મંદિર ને ભક્તિ, પૂજાનો ભાવ હોય જ નહિ, એમ માને તો એ વ્યવહારને માનતો નથી. વ્યવહાર છે ખરો પણ એનાથી આત્માની પ્રાપ્તિ થાય એમ માને તો વ્યવહાર અને નિશ્ચય એક થઈ ગયા. મૂઢ થઈ ગયો. સમજાણું કાંઈ? ૪૩.

દેહા-દેવલિ દેહ જિણુ જણુ દેવલિહિ ણિણહ ।

હાસહ મહુ પહિહાઈ હહુ સિદ્ધે મિક્કલ મમેઈ ।।૪૩ ।।

‘શ્રી જિનેન્દ્રદેવ દેહરૂપી દેવાલયમાં છે.’ આ જિનેન્દ્રદેવ દેહરૂપી દેવાલયમાં છે. આ જિનેન્દ્રદેવ, હોં! પોતાનો છે ને? ત્યાં (‘સમયસાર’માં) ૩૧ મી ગાથામાં કેવળીની સ્તુતિમાં આત્મા નાખ્યો છે. સમજાણું કાંઈ? કેવળજ્ઞાનીની સ્તુતિ કેમ થાય? એમ ભગવાન ‘કુંદકુંદાચાર્યદેવ’ને પ્રશ્ન કર્યો. ‘કુંદકુંદાચાર્યદેવ’ કહ્યું કે, આ આત્માની અંદર અતીન્દ્રિયનો અનુભવ કરે ઈન્દ્રિયાતીત થઈને તો એ કેવળીની સ્તુતિ કરી કહેવામાં આવે. સમજાણું કાંઈ?

‘શ્રી જિનેન્દ્રદેવ દેહરૂપી દેવાલયમાં છે.’ આ જિનેન્દ્ર અહીં છે. ‘જણુ દેવલિહિ જિણહ’ ‘અજ્ઞાની જીવ મંદિરોમાં જોયા કરે છે.’ ન્યાં આ ભગવાન બિરાજે છે એમ માને છે. ન્યાં તો ભગવાનની સ્થાપના છે. ત્યાં તો સાક્ષાત્ ભાવનિક્ષેપે ભગવાન ત્યાંય નથી. પર ભગવાન પણ ત્યાં નથી. હેં? વિવેક વિના ન્યાં જ આની સામું જોયે મારું કલ્યાણ થઈ જશે અને અંદરનું સમ્યગ્દર્શન થઈ જશે અને સમ્યગ્જ્ઞાન થઈ જશે, (એમ માને તો) મૂઢ છે. એમ અહીં કહે છે.

અજ્ઞાની ‘જણુ દેવલિહિ જિણહ’ મંદિરોમાં જોવે છે. ન્યાં ભગવાન છે, ન્યાં ભગવાન છે, ન્યાં ભગવાન છે. હે ભગવાન! આપી દયો મને, આપી દયો. શિવપદ મને દેજો રે મહારાજા! તારું શિવપદ ત્યાં છે? તારું શિવપદ તો અહીં છે. જે હોય એ તો વાત લેવી ને? તમારે મંદિર થાતું હોય તો શું? નવું થાય છે એટલે જાણો...

મુમુક્ષુ :- તો પછી દર્શન કરી વખતે ત્યાં શું કહેવું?

ઉત્તર :- કહેવું ન્યાં શું? આમ બોલે ભલે, પણ એનો વિવેક જોઈ ઇ કંઈ આપે એવા નથી. મારું શિવપદ તો મારી પાસે છે, આ તો એક ભક્તિનો ભાવ છે. આહાહા..! બાહ્ય ભક્તિ તો..... અંતરની ભક્તિ તો અંદરમાં ઊતરે ઇ ભક્તિ છે. જ્ઞાનાનંદ સ્વરૂપ, એની અંદરમાં એકાકાર થઈને અનુભવ કરવો એ આત્માની ભક્તિ છે. જેની સામું જોઈને ઠરે એની ભક્તિ ઇ છે. સામું જોઈને એમાં ઠરે તો એ પરભક્તિ છે, વ્યવહાર છે. હોય છે વ્યવહાર, વ્યવહાર નથી એમ નહિ. પૂર્ણ વીતરાગ ન થાય એટલે એવો વ્યવહાર હોય છે, પણ કોઈ એમ માને કે એ વ્યવહાર દ્વારા અંદરમાં નિશ્ચય થશે, એ વાત ખોટી. એ વાત અહીંયાં સિદ્ધ કરે છે. સમજાણું કાંઈ?

કહે છે કે, ‘મહુ હાસડ પહિહાઈ’ અરે...! ‘મને હસવું આવે છે.’ મોટો રાજા ‘આ લોકમાં ધનાદિની સિદ્ધિ હોવા છતાં તે ભીખ માગતો ફરે છે...’ મોટો રાજા હોય ને ભીખ માગે, ભાઈસાહેબ! કાંઈક દેજો, રોટલી દેજો. એમ ત્રણલોકનો નાથ ચૈતન્ય ભગવાન અહીં બિરાજે અને માંગે પર પાસે. પરદેવાલયમાં અને મંદિરમાં માગે કે, મને મોક્ષ આપજો. ઇ છે એમાં? ‘રાજા ભિક્ષાર્થે ભમે એવી જનને ટેવ.’ છે કે નહિ એમાં? સમજાણું કાંઈ?

ભગવાનઆત્મા...! અહીં તો ‘યોગસાર’ છે ને? યોગ નામ પોતામાં જોડાણ થાય ત્યારે યોગ કહેવાય કે પરમાં જોડાણ થાય ઇ ‘યોગસાર’ કહેવાય? પોતામાં, જ્ઞાનાનંદ શુદ્ધ ચૈતન્યમાં એકાકાર થવાથી યોગસાર કહેવામાં આવે છે. યોગ સાર નથી, યોગ છે ભલે વ્યવહાર, સાર નથી. સાર તો આ યોગસાર છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! બીજી રીતે કહીએ તો એ યોગ તો અસત્ય છે, આ યોગ જ સત્ય છે. એ યોગ વ્યવહાર છે, આ યોગ નિશ્ચય છે. વ્યવહાર યોગ અસત્યાર્થ છે, નિશ્ચય યોગ સત્યાર્થ છે. સમજાણું કાંઈ? અરે...!

મુમુક્ષુ :- બીજો રંગ..

ઉત્તર :- બીજો રંગ હોય, શુભભાવનો હોય. બીજું શું છે? જ્યારે હોય ત્યારે શુભભાવ હોય ત્યારે ભગવાન આમ છે. એમ પણ કહે, હે પ્રભુ! તમારી ભક્તિથી... જુઓને! ‘શ્રીમદ્’નું એક વાક્ય નથી? ‘ભજીને ભગવંત ભવ અંત લહો, ભજીને ભગવંત ભવ અંત લહો’ એ... ‘ન્યાલભાઈ’! ‘ભજીને ભગવંત..’ બીજા એમ બોલે કે, ઓલા ભગવાનને ભજીને ભવ અંત વળી ગયો. શબ્દ આવા છે. આવે છે ને? ‘શુભ શીતળતામય છાંય...’ ભાષા તો ઠીક. ભવ અંતની જ વાત લ્યે છે. પાછું ઓલું (આવે છે), ‘ભજીને ભગવંત..’ આ ભગવાનને ભજીને. એ ભગવાન એમ કહે છે, એનું ભજન ત્યારે વ્યવહારે કહેવાય કે ઇ એમ કહે છે કે તારા સ્વરૂપનું ભજન કર ત્યારે ભવનો અંત આવશે. સમજાણું કાંઈ? અમારા સ્મરણ કર્યા કરે, અમારી સામું જોઈને મરી જાય તો કંઈ તારું કલ્યાણ થાય એવું નથી.

હે વીતરાગમાર્ગ! પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ સર્વજ્ઞનો માર્ગ એવો છે, જગતને આમ એકાંત માનીને બેસી જાય છે કે, ન્યાંથી અમારો મોક્ષ થશે, એ મૂઢ છે. તેમ આત્માના સ્વરૂપનો

આશ્રય કરીને પૂર્ણ સ્થિરતા ન થાય ત્યાં સુધી એવું સ્મરણ અને ભક્તિનો ભાવ આવ્યા વિના રહે નહિ. અશુભથી બચવા માટે (આવે છે). સ્થિરતાનો શુદ્ધ ઉપયોગ ન હોય (ત્યારે) અશુભથી બચવા એવો શુભભાવ હોય છે. પણ એ વ્યવહારથી અંદરમાં કલ્યાણ થશે એમ માની લ્યે એ વાત (ખોટી). આહાહા...! સામું જોવું છોડી અંદરમાં જોશે, એ ભગવાન અંદરમાં પૂર્ણાનંદનો નાથ બિરાજે (છે). ‘સિદ્ધ સમાન સદા પદ મેરો’ એ અંદરમાં જોશે ત્યારે એનું કલ્યાણ થશે. જ્ઞાનથી જોવે, શ્રદ્ધાથી માને, સ્થિરતાથી ઠરે. એમાં ઠરે અને એને જોવે. એને માને, ઠરે કે બહારથી આવતા હશે? આહાહા...! કહો, સમજાણું કાંઈ? જે વાત હોય એ સ્પષ્ટ તો આવવી જોઈએ કે નહિ?

લોકમાં મોટો ધનાઢ્ય હોય અને ઘરના.. અહીં કહેવાનો આશય એવો છે કે, પુંજી છે ઘરમાં... સમજાય છે? પુંજી સમજાય ને? લક્ષ્મી છે ઘરમાં અને માંગવા જાય ત્યાં. એમ આ લક્ષ્મી અહીં અંદરમાં પડી છે. અનંત કેવળજ્ઞાનાદિ લક્ષ્મી તો અહીં છે, ભીખ માંગે ભગવાન પાસે, બહારના ભગવાન પાસે. હે ભગવાન! આપજો, કાંઈક આપજો. ઇ ભગવાન કહે છે કે, તારી પાસે છે, મારી પાસે નથી. સમજાણું કાંઈ? જુઓ!

‘અહીં એ વાત ઉપર લક્ષ દોર્યું છે કે જે લોકો ફક્ત જિનમંદિરોની બાહ્ય ભક્તિથી જ સંતુષ્ટ થાય છે અને પોતાને ધર્માત્મા સમજે છે તથા એ બાબતનો બિલકુલ વિચાર નથી કરતા કે આ મૂર્તિ શું શીખવે છે અને આપણા દર્શન, પૂજન કરવાનો હેતુ શું છે,...’ કાંઈ સમજે નહિ. ‘કાંઈક શુભભાવથી પુણ્ય બાંધી લે છે પરંતુ તેમને નિર્વાણનો માર્ગ દેખાતો નથી. અંતરંગ ચારિત્ર વિનાનું બાહ્ય ચારિત્ર તે રેતીમાંથી તેલ કાઢવા જેવો પ્રયોગ છે.’ બાહ્ય ચારિત્ર છે ને એ બધું? પૂજા, ભક્તિ આદિ બાહ્ય ચારિત્ર છે, વ્યવહાર છે. વિકલ્પ. એ અંતરંગ વિના ચારિત્ર, અંતરમાં રમણતા વિના એ બહારનું ચારિત્ર ‘રેતીમાંથી તેલ કાઢવા જેવો પ્રયોગ છે.’ રેતીમાંથી તેલ કાઢવું. ‘સમ્યગ્દર્શન વિના...’ એટલે શું કહે છે? પોતાનું જે સ્વરૂપ છે તેને અંતર્મુખથી પ્રતીત કર્યા વિના ‘બધાય શાસ્ત્રનું જ્ઞાન અને બધું જ ચારિત્ર મિથ્યાજ્ઞાન અને મિથ્યાચારિત્ર છે.’ કહો, સમજાણું આમાં? આહાહા...! એમ કરીને ઘણી વાત લીધી છે.

થોડુંક છેલ્લું લીધું છે. ૧૭૯ માં. ‘જેણે આત્મદેવને શરીરની અંદર જોઈ લીધો તેને પછી બહારની ક્રિયામાં મોહ થઈ શકતો નથી.’ બાહ્ય ક્રિયા આવે ખરી પણ મોહ નહિ. ‘કારણવશ અશુભથી બચવા માટે તે બાહ્ય ક્રિયા કરે છે તોપણ તેને નિર્વાણનો માર્ગ માનતો નથી.’ આ સાવ સાર છે. લક્ષમાં હોય એ બધું આવી જાય છે. બાકી બધી લાંબી વાત ઘણી છે. ‘સમયસાર’નો દાખલો આપ્યો છે. ‘જે પરમાર્થથી બાહ્ય છે...’ ‘સમયસાર’ છે ને? ‘પરમદ્વબાહિરા’ પરમાર્થ ભગવાનઆત્મા. (ત્યાં) પુણ્યનો અધિકાર છે એટલે પુણ્યભાવ તો શુભભાવ છે અને શુભભાવમાં લક્ષ તો પર ઉપર જાય છે. સ્વભાવ ચૈતન્યસ્વરૂપ, જેને

એની દૃષ્ટિ નથી, એનો આશ્રય નથી એવા પરમાર્થથી બાહ્ય જીવો, ‘નિશ્ચયધર્મને જાણતા નથી.’ સાચા ધર્મને સમજતા નથી. ‘મોક્ષના માર્ગને નહિ જાણતા થકા અજ્ઞાનથી સંસારભ્રમણના કારણરૂપ પુણ્યને જ ઇચ્છે છે,...’ એ શુભભાવની ભાવના જ હોય છે. એનાથી મુક્તિ થાશે એમ માને છે. ‘પુણ્યકર્મનો બંધ કરનાર ક્રિયાને નિર્વાણનું કારણ માની લે છે.’

બીજો દાખલો આપ્યો છે. મોક્ષમાર્ગનો સમયસારનો ‘કોઈ ઘણા કષ્ટથી મોક્ષમાર્ગથી વિરુદ્ધ અસત્ય વ્યવહારરૂપ ક્રિયાઓ કરીને કષ્ટ ભોગવે તો ભોગવો...’ મિથ્યાદૃષ્ટિ અન્ય અને કોઈ જૈનમાં રહેલા ‘જૈનોના મહાવ્રત અને તપના ભારથી પીડિત થતા થકા કષ્ટ ભોગવે તો ભોગવો, પરંતુ તેમનો મોક્ષ નહિ થાય.’ પર તરફના લક્ષમાં દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, તપથી ક્યારેય મુક્તિ થતી નથી. અરે! વ્યવહાર, વ્યવહાર, વ્યવહાર... વ્યવહાર છે ખરો પણ એનાથી નિશ્ચય પમાતો નથી એમ અહીં સિદ્ધ કરવું છે. પરના યોગે સ્વયોગ પમાતો નથી. ‘યોગીન્દ્રદેવ’ (એમ કહે છે), શ્રુતકેવળી એમ કહે છે, શ્રુતકેવળી એમ નિશ્ચયથી કહે છે. સમજાણું? ઇ ૪૩ (ગાથા પૂરી) થઈ.

સમભાવ રૂપ ચિત્તથી પોતાના દેહમાં જિનદેવને દેખો.

મૂઢા દેવલિ દેહ ણવિ ણવિ સિલિ લિપ્પઙ્ગ ચિત્તિ ।

દેહા-દેવલિ દેહ જિણુ સો બુજ્ઝહિ સમિચિત્તિ ।।૪૪ ।।

નથી દેવ મંદિર વિષે, દેવ ન મૂર્તિ, ચિત્ર;

તન-મંદિરમાં દેવ જિન, સમજ થઈ સમચિત્ત. ૪૪.

અન્વયાર્થ :- (મૂઢા) હે મૂર્ખ! (દેહ દેવલિ ણવિ) દેવ કોઈ મંદિરમાં નથી (સિલિ લિપ્પઙ્ગ ચિત્તિ ણવિ) ન દેવ કોઈ પાષાણ લેપ કે ચિત્રમાં છે (જિણુ દેહ દેહા-દેવલિ) જિનેન્દ્ર પરમાત્મા શરીરરૂપી દેવાલયમાં છે. (સમચિત્તિ સો બુજ્ઝહિ) તે દેવને સમભાવથી ઓળખો અથવા તેનો સાક્ષાત્કાર કરો.

૪૪. ‘સમભાવ રૂપ ચિત્તથી પોતાના દેહમાં જિનદેવને દેખો.’ ઓલા બેમાં નકાર કર્યો ને? હવે અહીં દેખવામાં સાધન શું? એમ કહે છે. આ તીર્થ ને મંદિર આ છે એમ કહ્યું. દેવાલયમાં દેવ નથી. અજ્ઞાની માને છે, એમ કહ્યું. ત્યારે હવે અહીં દેખવામાં કરવું શું? ક્યા ભાવે આત્મા દેખાય? સમજાણું કાંઈ?

મૂઢા દેવલિ દેહ ણવિ ણવિ સિલિ લિપ્પઙ્ગ ચિત્તિ ।

દેહા-દેવલિ દેહ જિણુ સો બુજ્ઝહિ સમિચિત્તિ ।।૪૪ ।।

વજન અહીં છે. ઓલા પર દેવ, દેવાલયમાં તો શુભરાગ છે, શુભ વિકલ્પ છે, પરનું સ્મરણ છે. ભગવાનઆત્માને અંદર દેખવામાં ‘સમચિત્તિ’ સમ્યક્ શ્રદ્ધા, સમ્યગ્જ્ઞાન એ દ્વારા આત્મા જણાય એવો છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? ‘સમચિત્તિ’ કેમ કીધું? બહારના પરમુખમાં તો શુભરાગ થાય. દેવાલય, દેવ, મંદિર, દર્શન, ભક્તિ એમાં શુભરાગ છે. શુભરાગથી ચૈતન્યમૂર્તિ દેખાતી નથી.

ચૈતન્યમૂર્તિ ભગવાન રાગથી રહિત સમભાવ અરાગી જ્ઞાન, અરાગી શ્રદ્ધા, અરાગી સ્થિરતા દ્વારા અંતરમાં અવલોકન થાય છે. સમજાણું કાંઈ? એ ‘સમચિત્તિ’ યોગ છે. સ્વભાવ પૂર્ણાનંદનું માહાત્મ્ય આવીને જે સ્થિરતા, અંદરમાં એકાગ્રતા (થાય) એ એકાગ્રતાને અહીં સમભાવ કહેવામાં આવે છે. બહારની અંદરમાં એકાગ્રતા થાય એને તો વિષમભાવ શુભરાગ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? ભગવાનઆત્મા નિજ પ્રભુ આત્મા એ બિરાજે છે, એને જોવામાં તો સમભાવ જોઈએ. પરને જોવામાં તો રાગ હોય, શુભભાવ હોય છે. સમજાણું કાંઈ?

‘હે મૂર્ખા! દેવ કોઈ મંદિરમાં નથી, ન દેવ કોઈ પાષાણ લેપ કે ચિત્રમાં છે..’ સમજાણું કાંઈ? ‘જિણુ દેવ દેહા-દેવલિ’ ‘જિનેન્દ્ર પરમાત્મા શરીરરૂપી દેવાલયમાં છે.’ જુઓ! એ જિનેન્દ્ર એટલે આત્મા. ‘જિણુ’ કહ્યું છે ને? ‘જિણુ’. એ જિનદેવ તો આ આત્મા છે. ‘જિણુ દેવ’ જિનદેવ તો ‘દેહા-દેવલિ’ શરીરરૂપી દેવાલયમાં ભગવાન અહીં બિરાજે છે. તારો જિનેન્દ્ર તો અહીં બિરાજે છે. વીતરાગમૂર્તિ આત્મા, આત્મા જ જિનેન્દ્ર છે. જિનેન્દ્ર નામ વીતરાગનો ઇન્દ્ર છે. એટલે આત્મા જ પોતાના વીતરાગી સ્વભાવનો જ ઈશ્વર છે. પોતાનું ત્રિકાળ વીતરાગ સ્વરૂપ છે, અકષાય સ્વરૂપ છે, અનાકુળ સ્વરૂપ છે, બેહદ શાંત સ્વરૂપ છે. એવો વીતરાગ એનો ઈશ્વર એ આત્મા પોતે જ જિનેન્દ્ર છે. સમજાણું કાંઈ? અરે..! ભાઈસાહેબ! હું જિનેન્દ્ર હોઉં? તું જિનેન્દ્ર ન હો તો જિનેન્દ્ર થાઈશ ક્યાંથી? પર્યાયમાં-અવસ્થામાં જિનેન્દ્ર આવશે ક્યાંથી? જિનેન્દ્ર ભગવાનઆત્મા પોતે સ્વરૂપે ન હોય તો પર્યાયમાં-અવસ્થામાં જિનેન્દ્ર થશે ક્યાંથી?

મુમુક્ષુ :- હે ભાઈ! હે સખા! હે ભવિ... એમ આવે છે ને

ઉત્તર :- એ તો બધું સંબોધન ગમે ઈ કરે. હે ભવિ! એમાં સંબોધનો ગમે તેમ કરે એનું કાંઈ નહિ.

‘સમચિત્તિ સો વુજ્ઞહિ’ ‘તે દેવને સમભાવથી ઓળખો અથવા તેનો સાક્ષાત્કાર કરો.’ લ્યો! આ સાર અહીં છે. ન્યાં ‘પરમાત્મા દેવ ઈંટ અને પાષાણના બનેલા મંદિરમાં નહિ મળે.’ ન્યાં પરમાત્મા નહિ મળે. કહો? ‘નહિ પરમાત્માના દર્શન કોઈ પાષાણ કે ધાતુ કે માટીની મૂર્તિમાં થાય, કે નહિ કોઈ ચિત્રમાં થાય..’ લ્યો! ‘પોતાનો આત્મા જ સ્વભાવે પરમાત્મા જિનદેવ છે.’ અહીં નાખ્યું. અહીં જ છે. ભગવાનઆત્મા વીતરાગી પિંડ આત્મા ધ્રુવ, શાશ્વત ચિદાનંદ મૂર્તિ છે. એ પોતે જ જિનેન્દ્રનું સ્વરૂપ છે. જિન અને જિનવરમાં કાંઈ ફેર નથી.

એવો આ જીવ તે પોતે જિનેન્દ્ર છે એના દર્શન અંતરમાં સમભાવથી થાય છે. સમભાવ એટલે પર તરફના વલણવાળો રાગ, તેને છોડી સ્વભાવ સન્મુખની શ્રદ્ધા, જ્ઞાન જે સમભાવરૂપ છે, એનાથી ભગવાન જિનેન્દ્ર દેખાય છે. એનાથી શ્રદ્ધાય છે, એનાથી જણાય છે. આહાહા..!

‘યોગીન્દ્રદેવ’ મુનિ હતા, દિગંબર સંત જંગલમાં વસતા હતા. એણે દુનિયાને આ કહ્યું છે. જૈનધર્મનું રહસ્ય આ છે. સમજાણું કાંઈ? એ રહસ્યનો ધરનાર ભગવાન તું છો. તારી સામું જોયે તું પરમાત્મા થા એવો છો. પરની સામું જોયે તું પરમાત્મા થા એવો નથી. ઓશિયાળાને (એમ થાય) આમ થશે, ધર વિના મારે ચાલે નહિ, પર વિના ચાલે નહિ. પરના લક્ષ વિના ચાલે નહિ, પરના જ્ઞાન વિના ચાલે નહિ, પરના આધાર વિના ચાલે નહિ. એ પામર થઈ ગયો એટલે એને પોતાની સ્વતંત્રતાનું ભાન નથી. સમજાણું કાંઈ? એ તો એકાંતમાં શુભભાવનું નિમિત્ત છે, એમ કહે છે. એટલું. સમજાણું? બાકી લાંબી લાંબી વાત કરે છે. એ તો બધું ચાલે. હવે ૪૫ (ગાથા).

જ્ઞાની જ શરીરરૂપી મંદિરમાં પરમાત્માને દેખે છે.

તિથિઙ્ગ દેહલિ જિણુ સવ્વુ વિ કોઙ મ્મણેઙ્ગ.

દેહા-દેહલિ જો મુણેઙ્ગ સો વુહુ કો વિ હવેઙ્ગ. ૪૫.

તીર્થ-મંદિરે દેવ જિન, લોક કથે સહુ એમ;

વિરલા જ્ઞાની જાણતા, તન-મંદિરમાં દેવ. ૪૫.

અન્વયાર્થ :- (સવ્વુ વિ કોઙ મ્મણેઙ્ગ) સર્વ કોઈ કહે છે કે (તિથિઙ્ગ દેહલિ દેહ જિણુ) તીર્થમાં અથવા મંદિરમાં જિનદેવ છે. (જો દેહા દેહલિ મુણેઙ્ગ) જે કોઈ દેહરૂપી મંદિરમાં જિનદેવને દેખે છે, માને છે (સ કો વિ વુહુ હવેઙ્ગ) તે કોઈ જ્ઞાની જ હોય છે.

‘જ્ઞાની જ શરીરરૂપી મંદિરમાં પરમાત્માને દેખે છે.’ શરીરરૂપી આત્માનું મંદિર, એ આત્મા ત્યાં દેખે છે. કોઈ બીજા મંદિરમાં આ આત્મા દેખાતો નથી. અહીં ‘દેખે’થી ઉપાડ્યું છે. ઓલું નહોતો દેખતો એમ હતું. સમજાય છે? નહોતો દેખતો, આમ છે, આમાં દેવ છે હવે દેખે છે અહીં, એમ કહે છે.

તિથિઙ્ગ દેહલિ જિણુ સવ્વુ વિ કોઙ મ્મણેઙ્ગ.

દેહા-દેહલિ જો મુણેઙ્ગ સો વુહુ કો વિ હવેઙ્ગ. ૪૫.

‘સર્વ કોઈ કહે છે કે તીર્થમાં અથવા મંદિરમાં જિનદેવ છે.’ અજ્ઞાનીઓ બધા એમ કહે છે કે, ભગવાન ત્યાં બિરાજે છે. ઓલા આક્ષેપ કરે, જુઓ! તમારામાં આમાં લખ્યું

છે. અરે...! સાંભળને હવે, ભાઈ! આ તો સ્થાપના નિક્ષેપને આત્મા ત્યાં માની લ્યે છે. ઓલો ભાવનિક્ષેપ માને એ તો ભૂલ છે. સ્થાપનામાં ભાવ ભગવાન છે એમ માને એ ભૂલ છે, પણ એ સ્થાપનામાં આ આત્મા માને તો એ મોટી ભૂલ (છે) એમ કહે છે, અહીં તો ઈ વાત છે. સમજાણું કાંઈ? અને સ્થાપના નથી એમ માને તો પણ ઈ મૂઢ જીવ છે. વસ્તુ નથી કંઈ? પોતાને જ્યાં સુધી પૂર્ણ વીતરાગ ન થાય ત્યાં સુધી અશુભથી બચવા ભાષાએ વ્યવહાર (આવે છે), બાકી તો શુભભાવ એ કાળે એ જાતનો હોય છે. એ જાતનો, હોં! ભક્તિનો, એમ. દયાનો રાગ હોય ત્યારે દયાનો, સ્મરણનો હોય ત્યારે સ્મરણનો, ભક્તિનો એ જાતનો રાગ તે કાળે આવે છે, હોય છે પણ અહીં તો કહે છે કે, ત્યાં તું આત્માને જોવા માંગીશ તો ત્યાં આત્મા નહિ મળે. સમજાણું કાંઈ? એનો ઓલો (તો) એકાંત ત્યાં માનીને આત્મા પ્રાપ્ત થશે, ત્યાંથી મને સમકિત થશે (એમ માને છે). સમકિત તો સ્વભાવ સન્મુખ થવાથી થાય છે. એ પરના સન્મુખથી તો વ્યવહાર સમકિત, (ત્યાં) શ્રદ્ધાનો વિષય પર છે.

મુમુક્ષુ :- વ્યવહાર સમકિત તેને નહીં થાય.

ઉત્તર :- બિલકુલ ન થાય, એ માટે તો અહીંયાં વાત કરે છે. આમ જોયે આમ નહિ થાય, છતાં એ જોવું એ છે ખરું. જ્યાં સુધી પૂર્ણ પોતાના સ્વરૂપમાં ઠરે નહિ ત્યાં સુધી એવો વ્યવહાર આવ્યા વિના રહે નહિ. વ્યવહારને ન માને (અને) એકાંત નિશ્ચય માને તો એ મૂઢ છે અને એ વ્યવહાર દ્વારા આત્માને જોશે એમ માને તોપણ મૂઢ છે. કહો?

‘સર્વ કોઈ કહે છે કે તીર્થમાં અથવા મંદિરમાં જિનદેવ છે. જે કોઈ દેહરૂપી મંદિરમાં જિનદેવને દેખે છે, માને છે તે કોઈ જ્ઞાની જ હોય છે.’ જ્ઞાની, કોઈ ધર્માત્મા (દેહરૂપી) મંદિરમાં આત્મા દેખે (છે). સમજાણું કાંઈ? ભગવાનઆત્મા અંદર પૂર્ણાનંદનો નાથ, એને આ દેહ દેવાલયમાં દેખે છે એ જ્ઞાની છે. ઓલો અજ્ઞાની ન્યાં ભગવાન દેખે છે એ અજ્ઞાની છે એમ કહે છે. વ્યવહાર તરીકે જાણે એ જ્ઞાની છે. વ્યવહાર તરીકે જાણે કે, ભક્તિ છે, શુભ વ્યવહાર છે, ભગવાનની સ્થાપના છે, ભગવાન અહીંયાં સાક્ષાત્ બિરાજતા નથી. અમારા ભગવાનનો મને ઉપકાર વર્તે છે, અમારે ઉપકારીનો ભાવ પ્રસિદ્ધ કરવા ભગવાનની મૂર્તિની ભક્તિ છે. એમ જાણે તો એ અજ્ઞાની નથી, પણ એનાથી મારું કલ્યાણ, કેવળજ્ઞાન અંદર થઈ જશે કે સમકિત થશે એમ ન્યાં ભગવાનને માને તો એ મૂઢ અજ્ઞાની છે, એમ કહે છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? કહો, ‘ભગવાનભાઈ’!

(સંવત) ૧૯૮૨માં કહ્યું હતું. એક ભાઈ હતા ને? ઓલા કેવા, ‘મણિલાલ સુંદરજી’ કે શું નામ (હતું)? ‘મણિલાલ સુંદરજી’ ‘વઢવાણ’વાળા. વૈદ્ય, વૈદ્ય હતા. ૧૯૮૨માં ‘વઢવાણ’ ચોમાસુ હતું ને? ‘વઢવાણ’. પછી રાત્રે બેઠા હતા. પાંચ-સાત-દસ જણા બેઠા હતા. પછી કીધું, જુઓ! ભાઈ! એવી વાત છે. એક જણાએ (બીજાના) બાપને સો રૂપિયા આપેલા.

હવે ઈ આપેલા (એટલે) નામામાં ઉપરટપકે લખેલું, બહુ વિસ્તાર નહિ. પછી બેય મરી ગયા. ત્યારે (જેણે) સો રૂપિયા આપેલા (એણે કહ્યું), મારા બાપે તારા બાપને દસ હજાર આપ્યા હતા. સો ઉપર બે મીંડાં ચડાવ્યા. સો રૂપિયા આપ્યા હતા પછી બે મીંડાં ચડાવીને દસ હજાર (કર્યા અને કહ્યું), તારા બાપને મારા બાપે દસ હજાર આપ્યા હતા, લાવો. ઓલો છોકરો કહે કે, હું ચોપડા જોઈશ. ચોપડામાં જોયું (તો) સો નીકળે છે. પણ જો સો કબુલવા જઈશ તો (સામે) દસ હજાર માગે છે. (એટલે એણે કહ્યું), સો પણ નથી (આપવાના નીકળતા). ઓલાએ બે મીંડા ચડાવ્યા, ઓલાએ કાઢી નાખ્યા. એમ કીધું, આ શ્વેતાંબરે એટલા બધા માથે દાગીના (ચડાવીને) ભગવાનને મીંડાં ચડાવી દીધા. સ્થાનકવાસી પાસે માંગ્યું (તો) એણે મૂળમાંથી કાઢી નાખ્યું. એ...ઈ...! ‘હરિભાઈ’!

(સંવત) ૧૮૮૨ની વાત છે. ચાલીસ વર્ષ થયા. અપાસરામાં રાત્રે બેઠા હતા. ‘મણિલાલ સુંદરજી’ હતા. જુઓ! ભાઈ! મૂર્તિ તો છે, કહો શું કહેવું છે તમારે? પણ મૂર્તિ જોઈએ સાદી. શ્વેતાંબર હતા. ખબર છે, શ્વેતાંબર હતા. ‘વડવા’ જાતા. આવતા હતા, રાત્રે આવ્યા હતા, ન્યાં આવ્યા હતા અમારી પાસે. જુઓ! મૂર્તિ છે પણ મૂર્તિમાં આવું ન હોય. આ તો વધારી નાખ્યું. વધારી નાખીને સ્થાનકવાસી પાસે માંગ્યું તો એ કહે, મૂળમાં (જ) નથી. કીધું, આવું બન્યું છે. વાત સાંભળો, કીધું. પાંચ-સાત જણા રાતની ચર્ચામાં હતા. એ વખતે એવી કંઈ ચર્ચા નહોતી. મહારાજ કંઈ કહેતા હશે, એમાં કંઈ સંદેહનું સ્થાન (ન હોય), એ કાંઈક કહેતા હશે, એમ કરીને કાઢી નાખે. પણ આ તમારું ખોટું પાડી દે છે.

અહીં તો કહે છે, ‘જગતમાં વ્યવહારને જ સત્ય માનનારા ઘણા છે.’ શું? એ વ્યવહાર દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની ભક્તિ, દેવાલય, મંદિર આદિ પરમાત્મા એ જ જાણે સાચા છે, એ વ્યવહારને જ સત્ય માનનારા બહુ જીવો છે. ‘બધા એમ જ કહે છે કે ઘડો કુંભારે બનાવ્યો.’ જુઓ! ઈ જરી ઠીક છે, ભાઈ! ઘડાને કુંભારે બનાવ્યો (એમ અજ્ઞાની જોવે છે પણ) ‘ઘડો માટીથી બન્યો છે...’ આખી દુનિયા કહે કે, કુંભારે ઘડો બનાવ્યો, કુંભારે ઘડો બનાવ્યો. વ્યવહારને સત્ય માની લ્યે છે. એ તો વ્યવહાર છે, એને સત્ય માની લ્યે છે. સમજાય છે? એમ ભગવાન, તીર્થ અને દેવાલય તો વ્યવહાર છે. એનાથી સત્ય આત્મા માની લ્યે છે, માળા! મૂઢ છે એમ કહે છે. સમજ્યા ને? ‘ઘડો માટીથી બન્યો છે એમ કોઈ નથી કહેતું.’ કહે છે કોઈ? ઓલામાં આવે છે કે નહિ? તારું નામેય કોણ યાદ કરે છે? ઓલા ઉપાદાનને કહે. જ્યાં હોય ત્યાં પૂછો તો અમારી વાત છે. ઘડો કુંભારે કર્યો, રોટલી બાયડીએ કરી, પાણી ભરી આવ્યા. આ લસોટવાનું (કર્યું), આ ફલાણા પથરા વડે સારું લસોટ્યું. લસોટ્યું એટલે ઝીણું કર્યું. એ બધી વાતું આ નિમિત્તથી તો આખી દુનિયા બોલે છે અને તું ઉપાદાનની વાત ક્યાં પૂછવા જાય છે? ઓલો કહે કે, પણ ઉપાદાન ભગવાન પાસે છે, હોં! સમ્યગ્જ્ઞાની પાસે ઉપાદાન(નું) પૂછીએ તો એ ઉપાદાનથી કહેશે.

અહીં કહે છે, ખરેખર ઘડામાં માટીનો આકાર છે. શું કહે છે? ઘડામાં માટીનો આકાર આવ્યો છે. કુંભારનો આકાર આવ્યો છે? શકલ સમજ્યા ને? આકાર. એની આકૃતિ. માટીમાં કુંભારની આકૃતિ આવી છે? કે માટીની આવી છે? ‘માટીને ઢગલો જ ઘડારૂપે થયો છે.’ માટીનો જે ઢગલો હતો, એ ઘડારૂપે થયો. કે કુંભાર ઘડાના રૂપમાં થયો છે? ‘કુંભારના યોગ અને ઉપયોગ માત્ર નિમિત્ત છે. એવી જ રીતે તીર્થસ્વરૂપ જિનપ્રતિમાઓ કેવળ નિમિત્ત છે. તેમના દ્વારા પોતાના શુદ્ધ આત્મા જેવા પરમાત્મા અરિહંત અને સિદ્ધનું સ્મરણ થઈ જાય છે.’ એટલું. પરમાત્મા આવા આત્મા હતા, એવું સ્મરણનું એક નિમિત્ત છે.

‘વાસ્તવમાં તે ક્ષેત્ર, પ્રતિમા, મંદિર એ બધું અચેતન જડ છે તોપણ ચેતનનું સ્મરણ કરાવવા માટે નિમિત્ત છે.’ એટલે સ્મરણ કરે તો નિમિત્ત કહેવાય છે. તે જ એનું સ્મરણ, હોં! પરમાત્મા ભગવાનનું નહીં. ‘તેથી તેમની ભક્તિ દ્વારા પરમાત્માની ભક્તિ કરવામાં આવે છે.’ એની ભક્તિ દ્વારા (એટલે) પરમાત્મા સર્વજ્ઞની, હોં! ‘મિથ્યાદષ્ટિ અજ્ઞાની જીવ વિચાર નથી કરતો કે ખરી વાત શું છે? તે મંદિર અને મૂર્તિને જ દેવ માનીને પૂજે છે, એથી આગળ વિચાર નથી કરતો કે પ્રતિમા તો અરિહંત અને સિદ્ધપદના ધ્યાનમય ભાવનું ચિત્ર છે. તે ભાવની સ્થાપના છે.’ કોના ભાવની? ભગવાનના ભાવની. ‘તે સાક્ષાત્ દેવ નથી.’ એ સાક્ષાત્ દેવ પણ નથી તો આ આત્મા દેવ ન્યાં ક્યાંથી આવ્યો? કહો, સમજાણું કાંઈ?

પછી એને જરી એમ લીધું છે, ભક્તો કંઈ પથ્થરના ગુણ નથી ગાતા. ભગવાન ભાવનિષ્કેપે કોણ છે એના ત્યાં ગુણ ગાય છે. મૂર્તિને દેખીને (કહે છે), ભગવાન તમે આવા છો, આવા છો, આવા છો. લ્યો! સમજાણું?

‘સમ્યગ્દષ્ટિ સદાય જાણે છે અને સદાય અનુભવ કરે છે કે જ્યારે હું મારી અંદર શુદ્ધ નિશ્ચયનયની દષ્ટિથી દેખું છું તો મને મારો આત્મા જ પરમાત્મા જિનદેવ દેખાય છે.’ પોતાનો આત્મા દેખવામાં તો અંતરદષ્ટિ કરે તો દેખે તો જિનદેવ તો અહીં છે. રાગને જીતનાર વીતરાગ થનાર તો ભગવાનઆત્મા પોતે છે. જિનદેવ તો આત્મા છે. આ જિનદેવ પરમાં રહેતા નથી. કહો, સમજાણું કાંઈ? ‘મારે મારી અંદર મને મારા વડે જ દેખવો જોઈએ. આ જ આત્મદર્શન નિર્વાણનો ઉપાય છે.’ આત્માનું દર્શન નિર્વાણનો ઉપાય છે, કંઈ ભગવાનનું દર્શન નિર્વાણનો ઉપાય નથી. બહારની ભક્તિ નિર્વાણનો ઉપાય નથી.

દાખલો આપ્યો છે. ‘સિંહની મૂર્તિને સાક્ષાત્ સિંહ માનીને પૂજા કરે કે આ સિંહ મને ખાઈ જશે તો તેને અજ્ઞાની જ કહેવાય.’ સિંહ ખાઈ જશે? એમ ભગવાન તારી દેશે? એમ અહીં કહે છે, ભાઈ! સિંહ જોઈને ખાઈ જશે એમ માને તો મૂઢ છે. એ તો સ્થાપના છે, એમ આ ભગવાન મને તારી દેશે અંદરનો ભાવ, એ મૂઢ છે. ન્યાં ક્યાં તારો ભાવ હતો? સાંભળે છે ને આટલા વર્ષથી? ૩૧ વર્ષ થયા. હેં? એનું પાર્કુ હૃદય કઠણ છે. કહો, સમજાણું આમાં? ‘જ્ઞાની જાણે છે કે સિંહની મૂર્તિનો આકાર તેની ક્રૂરતા અને ભયંકરતા બતાવવા

માટે એકમાત્ર સાધન છે,...' સિંહના સ્વરૂપને દેખાડવા માટેનું એક નિમિત્ત (છે), ઓલા સિંહનું સ્વરૂપ, હોં! 'તે સાક્ષાત્ સિંહ નથી. એનાથી બીવાની જરૂર નથી.' સાક્ષાત્ સિંહનો લાભ નથી. 'સિંહનું સ્વરૂપ બતાવવા માટે સિંહની મૂર્તિ પરમ સહાયક છે.' નિમિત્ત છે. 'જે શિષ્ય સિંહના આકાર અને તેની ભયંકરતાથી અજાણ છે તેમને સિંહનું જ્ઞાન કરાવવા માટે સિંહની મૂર્તિ પ્રયોજનવાન છે.' એ નિમિત્ત. 'એવી જ રીતે જ્યાં સુધી પોતાની અંદર પરમાત્માનું દર્શન ન થાય ત્યાં સુધી આ જિનમૂર્તિ પરમાત્માનું દર્શન કરાવવા માટે નિમિત્ત કારણ છે.'

એ બધું ખાઈ જશે, એમ આ મને તારી દેશે. ઓલા કહે છે ને? ગાય કાંઈ દૂધ આપે? સિંહ કાંઈ મારે? ગાય ક્યાં છે ન્યાં? એ તો સ્થાપના છે. સમજાણું કાંઈ? સ્થાનકવાસી આ દાખલો આપે છે. ગાય કાંઈ દૂધ આપે નહિ, સિંહ કાંઈ મારે નહિ અને ભગવાન કાંઈ તારે નહિ. ત્રણે આપે છે, ત્રણ (વાત) કહે છે. કોણ કહે છે કે ઇ ગાય સાચી છે. અને કોણ કહે છે કે, ન્યાં સાચા ભગવાન છે. ઇ તો નિમિત્ત થયું. ઇ ભગવાનનો આત્મા કેવો જાણવાનું નિમિત્ત થયું અને પછી એવો જ આત્મા હું છું, એવું અંતર્મુખ જોવે તો થાય છે. સમજાણું કાંઈ? 'વાદવિવાદ કરે સો અંધા'. હૈં?

મુમુક્ષુ :- કેમ જોવું એ શીખડાવે છે.

ઉત્તર :- આત્મા કેમ જોવો એમ શીખવે છે. કહો, સમજાણું કાંઈ?

'મૂર્તિને મૂર્તિ માનવી, પરમાત્મા ન માનવા તે જ યથાર્થ જ્ઞાન છે. વ્યવહારમાં જે મગ્ન રહે છે તે મૂળ તત્ત્વને ઓળખતા નથી.' છે ને? એ વ્યવહારમાં ન્યાં ને ન્યાં મગ્ન રહે તો ઇ આત્માને નહિ જોવે. ઇ ભગવાન તારી દેશે. સાંજ, સવાર, બપોર ત્રણ-ત્રણ કલાક ન્યાં ને ન્યાં ભગવાન પાસે (બેઠો રહે), જય ભગવાન, જય ભગવાન (કરે). ન્યાં નહિ, અહીં અંદર જો. સમજાણું કાંઈ? વ્યવહારથી નિશ્ચય નહિ પમાય, એમ કહે છે. છતાં વ્યવહાર છે ખરો, સમજાણું? હૈં?

મુમુક્ષુ :- આ યોગસાર કોઈ દિ' વંચાણું નથી.

ઉત્તર :- ના, કોઈ દિ' વંચાણું નથી. પહેલુંવહેલું વંચાય છે.

'વ્યવહાર વાસ્તવમાં અભૂતાર્થ અને અસત્યાર્થ છે. જેવો મૂળ પદાર્થ છે, તેવો એને કહેતો નથી.' ઓલી કોર છે, ભાઈ! ૧૮૫ માં. વ્યવહાર તો ખરેખર અસત્યાર્થ છે. ન્યાં ભગવાન છે આત્મા? એ તો અસત્યાર્થ છે આત્મા, આ આત્મા પોતે સત્યાર્થ અહીં છે. સમજાણું? દાખલો હજી આપ્યો છે. 'વ્યવહારમાં જીવ નારકી, પશુ, મનુષ્ય, દેવ કહેવાય છે. નિશ્ચયથી આમ કહેવું અસત્ય છે.' આત્મા નારકી, મનુષ્ય અને પશુ છે? એ તો વ્યવહારથી જણાવ્યું છે. ખરેખર તો જૂઠું છે. 'આત્મા ન તો નારકી છે, ન પશુ છે, ન મનુષ્ય છે, ન દેવ છે. શરીરના સંયોગથી વ્યવહારનયે આત્માના ભેદ વ્યવહાર ચલાવવા માટે કરવામાં

આવ્યા છે.’ વ્યવહારનયના વ્યવહાર ચલાવવા માટે ભેદ કરવામાં આવ્યા છે, નિશ્ચય માટે નહિ.

‘જેમ તલવાર લોઢાની હોય છે પણ જો તે સોનાના મ્યાનમાં હોય તો તેને સોનાની તલવાર, ચાંદીના મ્યાનમાં હોય તો ચાંદીની તલવાર અને પિત્તળના મ્યાનમાં હોય તો તેને પિત્તળની તલવાર કહેવામાં આવે છે. આમ કહેવું સાચું નથી.’ સત્ય છે? એ તો નિમિત્તથી વાત છે. ‘બધી તલવારો એક જ છે. તેમાં ભેદ કરવા માટે સોનાની, ચાંદીની અને પિત્તળની તલવાર એમ કહેવું પડે છે.’ એવી બધી ઘણી લાંબી વાત છે.

‘પરમાત્માદેવને જ પોતે દેખે છે.’ લ્યો! ‘એવી જ રીતે જે પોતાના દેવરૂપી મંદિરમાં વિરાજિત પરમાત્માદેવને જ પોતે દેખે છે, પોતાને મનુષ્યરૂપ નથી દેખતા.’ પોતાને મનુષ્યરૂપે તો નથી દેખતા, પણ પરસ્વરૂપ જે પરમાત્મા એ રૂપે આત્મા નથી દેખતો. પોતાના સ્વરૂપે અખંડ જ્ઞાયકમૂર્તિ છે એમ દેખે છે. એને સાચું જ્ઞાન અને સત્ય જ્ઞાન કહેવામાં આવે છે. લ્યો!

‘પુરુષાર્થસિદ્ધિ ઉપાય’માં ઓલો દાખલો આપ્યો છે ને? ‘નિશ્ચયનય વસ્તુને યથાર્થ બતાવે છે, વ્યવહારનય વસ્તુને યથાર્થ બતાવતો નથી.’ જુઓ! નિશ્ચયનય વાસ્તવિક તત્ત્વનું સત્ય સ્વરૂપ કહે છે. વ્યવહારનય એ સત્ય સ્વરૂપને (નથી કહેતું), એ તો ઉપચારથી કથન કરે છે. ‘સર્વજ્ઞદેવ નિશ્ચયને ભૂતાર્થ અને વ્યવહારને અભૂતાર્થ કહે છે.’ સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર વ્યવહારને અસત્યાર્થ અને નિશ્ચયને સત્યાર્થ કહે છે. ‘ઘણું કરીને બધા જ સંસારી જીવ આ ભૂતાર્થ નિશ્ચયના જ્ઞાનથી દૂર છે.’ ભગવાનઆત્મા સ્વસ્વરૂપથી પ્રાપ્ત થાય છે એવા નિશ્ચયજ્ઞાનથી બહુ પ્રાણી દૂર છે. મોટો ભાગ વ્યવહારને, નિમિત્તને વળગ્યો છે. ભગવાનઆત્મા..! વ્યવહાર, નિમિત્ત છે ખરું. મોટો ભાગ એને વળગ્યો (કે) આનાથી નિશ્ચય (પ્રાપ્ત થશે), અસત્યથી સત્ય પમાશે. આત્માના શુદ્ધ સ્વભાવની અપેક્ષાએ એ બધું આમાં નથી માટે અસત્ય છે. વ્યવહાર છે એ ઉપચાર છે. લોકો ઘણા જીવો ત્યાં વળગ્યા છે. ભૂતાર્થ ભગવાનઆત્મા અંતરમાં અખંડાનંદ પ્રભુ, એને જોવાનું નિશ્ચયનું જ્ઞાન કરનારા થોડા છે. સમજાણું કાંઈ?

‘જે બાળકે સિંહ જોયો નથી તે બિલાડીને જ સિંહ માની લે છે..’ મિંદડી. ‘બિલાડો બતાવીને તેને આ સિંહ છે એમ કહેવામાં આવ્યું હતું, તેવી જ રીતે જે નિશ્ચયતત્ત્વને નથી જાણતા તે વ્યવહારને જ નિશ્ચય માની લે છે..’ લ્યો! નિશ્ચય સમજ્યા વિના વ્યવહારને નિશ્ચય માની લ્યે, એ તો મૂઢ છે. બે તત્ત્વ જુદી જાતના છે. વ્યવહાર તે ઉપચાર અને વ્યવહાર છે અને આ તો નિશ્ચય અને યથાર્થ છે. ‘વ્યવહારને જ નિશ્ચય માની લે છે તે કદી પણ સત્યને પામતા નથી.’ લ્યો! સમજાણું? એટલી ગાથાઓ તો મંદિરની થઈ. ૪૨ થી ઉપડી હતી ને? હૈં? ૪૨ થી ત્યાં સુધી કહ્યું. ૪૧ માં બીજું હતું ને? ૪૧ માં કુતીર્થનું હતું. ૪૧ માં કુતીર્થમાં ભમવાથી મુક્તિ થાય, એમ માને છે. અને આ પોતાના ભગવાન

સાચા છે ન્યાં ગયે મુક્તિ થાય, એમ માને છે. સમજાણું કાંઈ?

અજ્ઞાનીઓ આ ગંગા નદીમાં નહાવું ને આમાં સ્નાન કરવું ને આમાં આ કરવું, તીર્થ ભમવું ને ભટકવું, જે વાસ્તવિક વ્યવહાર તીર્થ પણ સાચા નથી. એવા કુતીર્થમાં ભમવાથી આત્માનું કલ્યાણ થશે એમ માનનારાઓ મૂર્ખ છે, એમ કહ્યું. પછી અહીં કહ્યું કે, વ્યવહાર તીર્થ દેવ, દેવાલય, મંદિર આદિ જૈન શાસ્ત્રમાં છે, ગીરનારની જાત્રા વિગેરે એનાથી નિશ્ચય પમાશે એમ કહેનારા પોતામાં અંદર ભૂલ્યા છે. કહો, સમજાણું આમાં? આહાહા...! ઇ ન્યાં ક્યાં ભગવાન હતા? 'ગિરનાર'માં 'નેમિનાથ' ભગવાન છે? 'નેમિનાથ' ભગવાન તો મોક્ષ પધાર્યા. ન્યાં 'નેમિનાથ' ભગવાનને જોવા જાય તો મૂર્ખ છે. એ તો એની સ્થાપના છે. એના સ્મરણમાં આવા 'નેમિનાથ' ભગવાન હતા, આવા હતા. ઓ...હો....! વાસુદેવ અને બળદેવ, ભગવાન 'નેમિનાથ' જ્યારે બિરાજતા (ત્યારે) વંદન કરવા આવતા. સાક્ષાત્ ભગવાન બિરાજતા. બળદેવ, વાસુદેવ જેના ભગત હતા. એવું સ્મરણમાં નિમિત્ત છે, શુભભાવ છે, ભક્તિનો ભાવ તો મુનિઓને પણ હોય છે. મુનિઓને હોય છે. 'કુંદકુંદાચાર્યદેવ' વંદન કરવા ગયા હતા કે નહિ? ગયા હતા. હોય છે, પણ કોઈ એમ માની લ્યે કે, ન્યાંથી-આમથી આમ અંદરમાં જવાશે અને મુક્તિ થાશે, એ વાતમાં સાર નથી.

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

આ સમજે તો બધા ગોટા નીકળી જાય.

અત્યારે ઉપાદાન-નિમિત્તના ને નિશ્ચય-વ્યવહારના ઘણા ગોટા ચાલે છે. જો આ ક્રમબદ્ધપર્યાયનું સ્વરૂપ બરાબર સમજે તો તે બધા ગોટા નીકળી જાય તેમ છે. 'દ્રવ્ય પોતાના ક્રમબદ્ધ પરિણામપણે ઊપજે છે'. એમ કહ્યું તેમાં તે તે પર્યાયનું ક્ષણિક ઉપાદાન આવી જાય છે. એકેક સમયની પર્યાય પોતપોતાના ક્ષણિક ઉપાદાનથી જ ક્રમબદ્ધપણે-નિયમિતપણે ઊપજે છે. પોતાના પરિણામોથી જ એટલે કે તે સમયની ક્ષણિક લાયકાતથી જ ઊપજે છે, નિમિત્તથી ઊપજતાં નથી. દરેક ગુણમાં પોતપોતાના ક્ષણિક ઉપાદાનથી ક્રમબદ્ધપરિણામ ઊપજે છે. એ રીતે અનંત ગુણોના અનંત પરિણામો એક સમયમાં ઊપજે છે. આ જે ક્રમબદ્ધપણું કહેવામાં આવે છે તે 'ઉદ્ધર્વતાસામાન્ય' અપેક્ષાએ એટલે કે કાળપ્રવાહની અપેક્ષાએ કહેવાય છે.

(આત્મધર્મ - ઓગસ્ટ ૨૦૦૮)